
Agnieszka Łuspak
Uniwersytet Wrocławski
ORCID: 0000-0002-2926-5745

Problematyka bibliotekarstwa publicznego na łamach pierwszych roczników czasopisma „Česka Osvěta”

Czasopismo „Česka Osvěta” obecne było na rynku wydawniczym przez kilka dziesięcioleci (1904–1942, 1946–1948). W pracy postawiono sobie za cel zbadanie obecności wątków bibliotekoznawczych na łamach periodyku, posługując się w głównej mierze metodą analizy zawartości prasy, uzupełnioną o metody analizy i krytyki piśmiennictwa, archiwalną oraz biograficzną. Skupiono się na początkowym okresie istnienia pisma (lata 1904–1907). Zasięg chronologiczny ograniczono z dwu powodów. Po pierwsze, opisanie 41 roczników czasopisma ukazującego się 10 razy w roku wykraczałoby z pewnością poza ramy jednego artykułu. Po drugie, pierwsze tomy ze względu na dominującą w nich tematykę bibliotekoznawczą i osobę pomysłodawcy tego pisma, Ladislava Jana Živnego, który uznawany jest za twórcę nowoczesnego bibliotekarstwa na ziemiach czeskich, wydają się najbardziej interesujące dla badań bibliologicznych. W czasopiśmie „Česka Osvěta” już od 4. rocznika zaszły znaczące zmiany, zarówno jeśli chodzi o kwestie wydawnicze, jak i zawartość merytoryczną. Z pewnością warto przeanalizować tę ewolucję, jednak tak obszerny temat wymaga osobnych studiów.

Założenia programowe „Českej Osvěty”

W okresie czeskiego odrodzenia narodowego (koniec XVIII – koniec XIX w.) zaczęły powstawać pierwsze biblioteki ogólnodostępne, jednak

nowoczesne bibliotekarstwo publiczne narodziło się dopiero w początkach XX w.¹ Niebagatelną w tym rolę odegrał Ladislav Jan Živný, jeden z najważniejszych teoretyków i praktyków bibliotekarstwa w Czechach. Uważał on, że biblioteka to jedno z najważniejszych narzędzi edukacji osób pełnoletnich, to poniekąd „szkoła dla dorosłych”. Powinna pełnić w stosunku do nich te same funkcje, jakie pełni szkoła w stosunku do dzieci: „Nauczyciel jest wychowawcą młodzieży, a bibliotekarz jest przewodnikiem dorosłych; przewodnikiem dla jednych, nauczycielem, informatorem dla innych, wychowawcą dla pozostałych”², jak pisał w jednym ze swych dzieł poświęconych oświatowym funkcjom bibliotek.

Nowo powstałe biblioteki miały więc przed sobą ambitne zadanie. Aby dotrzeć do szerokich kręgów odbiorców, zwłaszcza dorosłych, musiały szukać nowych wzorców, jako że XIX-wieczne księżnice skupiały się raczej na przechowywaniu, niż udostępnianiu swych zbiorów. W dodatku ich użytkownicy (zwykle byli to uczeni, a przynajmniej osoby wykształcone) mieli całkiem inne oczekiwania niż czytelnicy wywodzący się z warstw nieuprzywilejowanych, na potrzeby których tworzone biblioteki oświatowe³.

Živný poznał z autopsji zagraniczne biblioteki publiczne⁴, służące nieocenioną pomocą tym, którzy zbyt szybko zakończyli edukację szkolną, co w początkach XX w. było powszechnym zjawiskiem. Zainspirowały go zwłaszcza wzory anglosaskie i postanowił przeszczepić je na grunt czeski, podkreślając informacyjną i wychowawczą funkcję placówek bibliotecznych jako ośrodków kształcenia dorosłych. Jednak by dotrzeć z tymi ideami do szerokiego grona odbiorców, potrzebował odpowiedniego forum.

¹ Por. J. Cejpek, J. Činčera, I. Hlaváček, P. Kneidl, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002; J. Kubíček, *Vznik Československa a prvního knihovnického zákona z roku 1919*, „Knihovna: knihovnická revue” 2018, nr 29 (2), s. 33–50.

² L.J. Živný, *Veřejné knihovny, jejich vývoj a správa*, Smíchov 1919, s. 36.

³ W początkach XX w. i w okresie międzywojennym mianem bibliotek oświatowych określano zwykle dzisiejsze biblioteki publiczne. Nazwa ta wskazywała jednocześnie ich funkcje, odmienne od funkcji bibliotek naukowych. Używano też terminów: biblioteka powszechna, masowa czy ludowa, jeśli placówka znajdowała się na wsi. Por. Z. Gaca-Dąbrowska, *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2007; J. Włodarczyk, *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, Łódź 1988.

⁴ Por. L.J. Živný, *Deset let veřejných knihoven a co předcházelo*, „Časopis Československých Knihovníků” 1928, t. 7, nr 4, s. 148; tenże, *Moderní knihovna*, Praha 1928, s. 9; J. von Toch, *Styky L.J. Živného s knihovnictvím anglickým a americkým*, „Časopis Československých Knihovníků” 1933, t. 12, nr 1–2, s. 43–60; 1936, t. 14, nr 4–5, s. 124–146. Zainteresowanie Živného zagranicznymi placówkami widać też w jego archiwaliach (druki biblioteczne, fotografie, wycinki z prasy dotyczące bibliotek, korespondencja ze znanymi bibliotekarzami). Por. zasób dot. „Českej Osvěty” – Památník národního písemnictví. Literární archiv. Fond Ladislava Jana Živného, Z-F 159; Z-F 160.

Na przełomie XIX i XX w. najlepszym medium do tego celu była oczywiście prasa. Już przed stworzeniem „Českej Osvěty” Živný publikował teksty z zakresu bibliotekarstwa i wychowania dorosłych na łamach czasopism o charakterze oświatowym⁵, gdyż na rynku nie funkcjonował żaden periodyk przeznaczony stricte dla bibliotekarzy⁶. Kilka lat wcześniej ukazywało się wprawdzie „Česke Knihovnictví. Časopis věnovaný potřebám českých knihoven” (1900–1901), wydawane przez Zdenka Václava Tobolkę, jednak okazało się efemerydą.

Živný postanowił więc stworzyć czasopismo, w którym, jak pisał Josef Poch, mógłby systematycznie głosić edukacyjne ideały⁷. Nadał mu tytuł raczej „oświatowy” niż bibliotekarski: „Česká Osvěta”, zadbał jednak, by podtytuł wyrażał ducha pisma: „List věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání”. W pierwszym numerze oznajmił: „zdecydowaliśmy się na próbę wydawania nowego pisma, jakiego do tej pory w czeskim czasopiśmiennictwie jeszcze nie mamy, a które – po zamknięciu powszechnie znanych czasopism o podobnej tematyce Lidové Osvěty i Českého Knihovnictví – jak slychać z wielu stron – jest potrzebne [...]”⁸. „Česká Osvěta” ukazywała się nieprzerwanie w latach 1904–1942 (roczniki 1–38), po zakończeniu II wojny światowej została wznowiona po kilkuletniej przerwie, kolejne 3 roczniki wyszły w latach 1946–1948.

Jedynie przez pierwsze lata twórca, redaktor i wydawca⁹ w jednej osobie, Živný, odpowiadał za całokształt czasopisma. W 1908 r. „Česká Osvěta” stała się organem powstałego dwa lata wcześniej Osvětového svazu, centralnej instytucji oświatowej zrzeszającej stowarzyszenia zajmujące się działalnością edukacyjną i kulturalną. Zmienił się redaktor naczelny – został nim František Moravec (pedagog, dziennikarz, redaktor), od rocznika 8. towarzyszył mu w tym zadaniu František Vladimír Vykoukal (pisarz, etnograf), a od 9. Vykoukal samodzielnie kierował czasopismem. Ponadto pojawił się zespół redakcyjny w składzie: Jan Emler (prawnik, historyk)

⁵ Por. m.in. L.J. Živný, *Veřejné knihovny, „Česká Škola” 1904–1905*, r. 4, nr 15, s. 244–246; nr 17, s. 259–262.

⁶ Por. A. Łuszkpák, *Library and book studies journals of the first half of the twentieth century within the Czech lands, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2023*, t. 17, nr 4, s. 741–756.

⁷ *Sborník věnovaný oslavě L.J. Živného*, red. B. Koutník, Praha 1935, s. 73. Por. też: J. Cejpek, *Ladislav Jan Živný, „Bulletin SKIP” r. 11, nr 2*, [on-line:], <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:ae2acda0-4967-11e8-946a-005056825209?page=uuid:5eb8a3c0-496a-11e8-ab92-5ef3fc9ae867> – 29.06.2025.

⁸ [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1904, nr 1–2, s. 1. Por. także L.J. Živný, *Deset let...*, dz. cyt.

⁹ Od 2. rocznika.

jako współredaktor, skarbnik Vilem Pospisil (ekonomista, prawnik), Josef Wolf (historyk, bibliotekarz) odpowiedzialny za dział biblioteczny, działem sztuki kierowała Renata Tyrsova (historyczka sztuki, etnografka), a działem prelekcji František Žižka. Zmienił się podtytuł; brzmiał następująco: „Revue pro lidovou výchovu a lidové vzdělání: orgán Svazu osvětového českého, moravského a dolnorakouského”¹⁰, tym samym przestano podkreślać bibliotekoznawczy charakter periodyku. Wprowadzono dział *Nase organizace*, dużo miejsca poświęcając działalności Svazu. Publikowano numery tematyczne, niezwiązane z bibliotekarstwem. Zmienił się także wygląd zewnętrzny pisma. Sam Živný był już tylko współpracownikiem i jednym z wielu autorów, a „Česká Osvěta” straciła charakter autorskiego projektu tego wizjonera bibliotekarstwa.

Jak Živný przyjął te zmiany? Wydawać by się mogło, że początkowo wszystko zmierzało w dobrym kierunku¹¹, jednak to, jaki kształt pismo przyjęło w kolejnych latach, chyba nie do końca odpowiadało wyobrażeniom założyciela. Dużo później, w artykule z 1928 r.¹², skwitował ewolucję pisma stwierdzeniem, że program „Českej Osvěty”, kiedy czasopismo przeszło w inne ręce, zmienił się nie do poznania, a redakcja miała już inne priorytety niż badania bibliotekoznawcze, tak dla niego istotne¹³. Tworząc pismo chciał, by „Česká Osvěta” miała charakter periodyku fachowego dla bibliotekarzy. Świadczą o tym nie tylko deklaracje programowe, lecz także uwagi zamieszczane poniekąd „na marginesie”, choćby fakt, że na końcu 2. rocznika, na pustej karcie Živný napisał, że zamierzał w tym miejscu zamieszczać reklamy firm księgarskich itp. Narzekał jednak na brak chętnych. Wyraził nadzieję, że księgarze czy wydawcy wreszcie zrozumieją znaczenie reklamowania się w „czasopiśmie bibliotekarskim”, jak je określił¹⁴.

Ponadto warto zaznaczyć, że o założeniu „Českej Osvěty” Živný poinformował redakcję najstarszego czasopisma zawodowego na świecie, „The Library Journal”, chcąc rozpropagować pismo w międzynarodowym środowisku bibliotekarzy. W 1905 r. ukazała się poniższa notka:

¹⁰ Por. też: J. Kubíček, *České knihovnické časopisy dříve a dnes*, [w:] *Kniha ve 21. století 2014. Sborník z 10. konference, konané ve dnech 5. a 6. 2. 2014 v Opavě*, red. L. Foberová, J. Lidmila, Opawa 2014, s. 100–107.

¹¹ Por. L.J. Živný, *K programu Českej Osvěty*, „Česká Osvěta” 1908, r. 4, nr 1, s. 21–22.

¹² Por. tenże, *O hodnote zkušebného materialu v bibliopsychologii*, „Časopis Československých Knihovníků” 1927, r. 6, nr 10, s. 179.

¹³ Bibliotekoznawcy nie są zgodni co do tego, jak długo „Česká Osvěta” odgrywała znaczącą rolę w bibliotekarstwie publicznym. Por. J. Cejpek, J. Činčera, I. Hlaváček, P. Kneidl, dz. cyt.; J. Kubíček, *České knihovnické...*, dz. cyt.

¹⁴ [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1906, r. 2, nr 10.

Bohemia. An organ for the promotion of public libraries and for educational extension has been established in Ceska Osveta, published by Lad. J. Zivny, of Neu Bydzov (Neubidschow). The first issue, nos. 1 and 2, contains articles on: „View and nature of popular education,” by J. Cerny; public libraries, by Dr. F. Drtina; free public libraries of Birmingham, by L. J. Zivny; the Bohemian movement for popular education....; and the free public library movement in Bohemia. There are notes on the libraries of other countries, library buildings, and bibliographic literature¹⁵.

Można przypuszczać, że gdyby „Česka Osvěta” zachowała swój początkowy charakter czasopisma pracowników książki, Živný nie zdecydowałby się na stworzenie w 1919 r. kolejnego czasopisma, o jednoznacznym już tytule „Kniha”¹⁶. Sam przecież krytykował Tobolkę i Josefa Volfa, gdy zaledwie kilka miesięcy po nim zaczęli wydawać inne pismo dla bibliotekarzy („Knihy a Knihovny”), uważając, że czeski rynek nie jest na tyle chłonny, by przyjąć aż dwa fachowe pisma bibliotekarskie (miał zresztą rację, obydwa tytuły szybko upadły)¹⁷.

Na końcu pierwszego rocznika Živný pisał, że ostatni numer poświęcił prawie w całości zagadnieniom klasyfikacji i katalogowania, czyli podstawowym zadaniom bibliotekarzy. Zapowiedział też zmiany w kolejnym roczniku, czyli zwiększenie częstotliwości z 4 do 10 numerów rocznie. Wszystkie te działania podjął dlatego, że, jak deklarował, chciałby, by „Česka Osvěta” stała się dla bibliotekarzy „starannie prowadzonym dziennikiem”¹⁸, by mogli czerpać z niej fachową, praktyczną wiedzę na temat zasad prowadzenia bibliotek, gromadzenia zbiorów, katalogowania czy czytelnictwa.

Członkowie Osvětového svazu, zwłaszcza jego sekcji bibliotecznej, dzięki treściom zamieszczanym przez całe lata na łamach „Českej Osvěty” wspierali rozwój bibliotekarstwa publicznego, uważając, podobnie jak Živný, biblioteki za główne narzędzie edukacji dorosłych i kształcenia ustawicznego¹⁹. Svaz udzielał bibliotekom wsparcia metodologicznego i organizacyjnego, promował książki uznane przez specjalistów za wartościowe, walczył o ustawę biblioteczną. W lutym 1907 r. „Česká Osvěta” wzmocniła

¹⁵ „The Library Journal” 1905, t. 30, nr 1, s. 47; dział Library Economy and history. Foreign, [on-line:] <https://archive.org/details/libraryjournal30ameruoft/page/n7/mode/2up?q=Zivny> – 16.11.2025.

¹⁶ Por. A. Łuszek, dz. cyt., s. 747.

¹⁷ Zprawy, „Knihy” 1920 nr 4–5, s. 5.

¹⁸ [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1904, r. 1, nr 4, s. 65.

¹⁹ Por. K. Brožová, *Fenoméni českých knihoven v osmičkovém roce – knihovna NIPOS*, Pro kulturu, 2.01.2019, [on-line:] <https://www.pro-kulturu.cz/fenomen-ceskych-knihoven-v-osmickovem-roce-knihovna-nipos-1/> – 29.06.2025.

więzi instytucjonalne z Osvětovým svazem, stając się oficjalnym organem jeszcze nie całej organizacji, lecz jej sekcji bibliotecznej (a także sekcji ds. prelekcji).

Władze Svazu z pewnością ceniły pismo prowadzone przez Živného, skoro kilka miesięcy wcześniej, w listopadzie 1906 r. wystosowały apel na jego łamach do wszystkich osób zajmujących się „bibliotekarstwem ludowym i organizacją edukacji ludowej”, by zaprenumerowali ten periodyk, jako że jest to jedyne na rynku pismo „zajmujące się czeskim bibliotekarstwem publicznym”²⁰.

Živný współpracował z pismem już po przejęciu go przez Svaz. Na początku 4. rocznika opublikowano list otwarty byłego już redaktora naczelnego, w którym podziękował swoim współpracownikom²¹. Byli to: „prof. dr. Frant. Drtina, prof. dr. Frant. Pasternak, dr. V. Tille, dr. Zd. V. Tobolka, am. J. Emler”. Živný wymienił też Kamila Harmacha jako nakładcę 1. rocznika oraz Antonína Vlacha (wydawcę i redaktora), który „z rzadko spotykaną bezinteresownością” zwiększył częstotliwość ukazywania się pisma z 4 do 10 numerów rocznie oraz wydawcy i księgarzowi Bedřichowi Kočiemu, dzięki któremu pismo trafiło w ręce nowych wydawców. Twórca periodyku nakreślił kierunek, w jakim, jego zdaniem, powinno zmierzać czasopismo pod nowym kierownictwem, by przyczynić się do rozwoju bibliotekarstwa. Tak zaczęła się nowa era w historii periodyku, który miał, według wizji Živného, dorównać najlepszym angielskim i amerykańskim czasopismom fachowym ludzi książki.

Strona formalno-wydawnicza pisma

„Česká Osvěta”, podobnie jak większość czasopism, ewoluowała w kolejnych latach swego istnienia, co jest widoczne nawet w trzech pierwszych rocznikach. Pierwszy rocznik był kwartalnikiem (1904–1905, nr 1–2, 3, 4), numeracja w obrębie rocznika była ciągła, całość liczyła 68 stron. Zgodnie z informacjami ze strony tytułowej właścicielem, wydawcą i redaktorem był Kamil Harmach, prawnik, publicysta, działacz oświatowy, który „stał u początków miesięcznika Česká osvěta w Velvarach”²². Jednak już 2. rocznik (1905–1906) liczył 10 numerów („Wychodzi 1. każdego miesiąca oprócz sierpnia i września”, jak informowano czytelników). Jako właściciel i nakładca figurował Vlach. Objętość czasopisma wzrosła do 210 stron. Pojawił się też dodatek, *Listkový katalog Č.O.*, zawierający prawidłowe opisy bibliograficzne książek (beletrystyki, ale też prac naukowych

²⁰ [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 86.

²¹ L.J. Živný, *K programu...*, s. 21–22.

²² *Biografický slovník českých zemí*, Praha 2019, z. 22, s. 243.

i popularnonaukowych) polecanych do bibliotek oświatowych. Można było wyciąć poszczególne opisy i wkleić na karty katalogowe, by szybko stworzyć swój własny katalog. Rocznik 3. (1906–1907) liczył 213 stron, ukazało się 10 numerów. Oprócz Vlacha właścicielem i nakładcą był także Kočí. Piśmu towarzyszył dodatek w postaci 8-stronicowego druku bibliofilskiego, w którym pojawił się tekst autorstwa J. Červenego, zatytułowany *Bibliofilie* oraz projekt statutu Společnosti bibliofilu a přátel grafického umění.

Część artykułów była dość długa i publikowana we fragmentach w kolejnych numerach, co wtedy było powszechną praktyką. Z tego powodu poniższe dane dotyczące liczby artykułów dotyczą poszczególnych roczników, a nie numerów. W roczniku 1. opublikowano w sumie sześć artykułów, z czego połowę można bez wahania sklasyfikować jako bibliotekoznawcze. W kolejnym roczniku ukazały się 24 artykuły, z czego duża grupa, bo 16, dotyczyło kwestii bibliotecznych. Rocznik 3. okazał się najszerzej analizowanych, opublikowano w nim 36 rozpraw problemowych. Znacząca większość, bo aż 28, dotyczyła spraw bibliotek.

Spora część pisma poświęcona była aktualnościom oraz doniesieniom ze świata bibliotek, kultury czy edukacji. W drugim roczniku ustalili się już w miarę stały układ działów i widać tak typową dla czasopism powtarzalność pewnych partii materiału. Po rozprawach zwykle pojawiał się dział *Knihy a časopisy*. Zamieszczano tam czeskie nowości, także literaturę dla dzieci i młodzieży. Nie był to jedynie spis bibliograficzny książek i periodyków; omawiano ich treść, czasem dość obszernie, powstawało więc coś w rodzaju bibliografii adnotowanej, dodatkowo zaopatrzonej w symbole klasyfikacji dziesiętnej, której Živný był propagatorem. Nieraz publikowano spisy polecanych książek, na przykład z okazji rocznicy jakiegoś znanego pisarza zestawiano jego dzieła, które powinny znaleźć się w bibliotekach. Następnie publikowano (choć nie w każdym numerze) *Kulturní extenze*. Donoszono w nich o otwartych wykładach (zamieszczano dane liczbowe), ciekawych kursach, przypominały one o rocznicy Husa, o roli teatru w oświacie, o J.A. Komeńskim, organizacjach oświatowych i kulturalnych czy bitwie pod Białą Górą, tak ważnej dla Czechów.

Kolejną część pisma stanowiły *Zprávy a rozhledy*. W dziale tym Živný planował umieszczać sprawozdania bibliotek, wystosował więc apel na łamach pisma o ich nadsyłanie i publikował je regularnie. Znaleźć tam można również korespondencję z bibliotekami oraz informacje, co dzieje się w różnych placówkach (informowano na przykład o wprowadzeniu katalogów w bibliotece w mieście Chlumec nad Cidlinou, czy o otwarciu publicznej czytelnicy w Kolinie). Oprócz tego typu materiałów publikowano w dziale dość dokładne opisy bibliotek, ich historii i zbiorów. Były to głównie biblioteki brytyjskie i amerykańskie, ale też skandynawskie i włoskie.

W *Zprávach* pojawiły się również doniesienia o planach otwarcia muzeum pedagogicznego w Pradze i muzeum książki w Brukseli; o zjeździe bibliotekarzy publicznych w Cambridge; spotkaniu bibliotekarzy amerykańskich i o zjeździe niemieckich pracowników bibliotek w Poznaniu; o stowarzyszeniach bibliotekarzy i działalności kulturalnej w różnych regionach Czech czy w Bułgarii; o Karelu Havličku, nazwanym „otcem české lidovýchovy” czy o powstaniu w Tokio uniwersytetu przeznaczonego tylko dla kobiet; o wpływie imigracji na bibliotekarstwo publiczne w Stanach Zjednoczonych. Dział ten wykorzystywano również do informowania o działalności Osvětového svazu, zwłaszcza jego oddziału bibliotecznego. Podawano wszelkie informacje z bibliotekarskiego świata, które mogły okazać się interesujące, pomocne lub inspirujące dla czeskich bibliotekarzy.

Dział *Publikace redakci zaslané* pojawił się już w pierwszym roczniku; były to książki z różnych dziedzin, a także literatura piękna. Co ważne dla pracowników bibliotek, przy każdej pozycji zamieszczano symbole klasyfikacji, ponadto opatrywano je krótkimi adnotacjami, co pozwalało na stworzenie katalogu adnotowanego, do czego zachęcał Živný. Pod koniec drugiego rocznika zaczęto zamieszczać opinie prasowe na temat periodyku (dział *Nove posudky časopisů o České Osvětě*). Redaktorzy innych czasopism podkreślali przydatność pisma w pracy bibliotekarskiej i jego nastawienie praktyczne.

Tylko w pierwszym roczniku znajdziemy bardzo obszerną rubrykę *Z našich knihoven a citaren*, w której zamieszczano różne wiadomości dotyczące bibliotek, na przykład o wystawach książek, czy sprawozdania z bibliotek, opisy księżnic w Litomyšlu, na Morawach, w Wiedniu, w Kladnie i Nachodzie, ale także artykuły na temat korzystania przez młodzież z czytelní. Kolejny dział pierwszego rocznika to *Rozhledy po cizině*, w których opisywano zagraniczne biblioteki, już istniejące i mogące stanowić wzór do naśladowania (choćby w Norwegii) lub nowo powstające, albo ciekawe z jakichś innych względów. Jest nawet wzmianka o bibliotekach polskich (w Poznaniu, Bydgoszczy i Grudziądzu) na ziemiach pozostających pod pruskim zaborem, a także o tych w zaborze rosyjskim. Pojawił się też dział *Literární rádce*, w którym polecano nowe książki. W dziale *Rozmanitosti* znaleźć można było informacje o budowie bibliotek, o staraniach o ustawę biblioteczną, o bogatym amerykańskim przemysłowcu – Andrew Carnegie’u, który przeznaczał duże sumy na budowę bibliotek publicznych. W kolejnych rocznikach tego typu informacje trafiły do wyżej opisanych działów, o szerszym zakresie tematycznym.

W zasadniczej części pisma, w analizowanych trzech pierwszych rocznikach teksty problemowe zamieściło 19 autorów. Największą aktywność

wykazał Živný z jedenastoma pracami, po trzy artykuły napisali Vojta Beneš, Josef Dont, Josef Pelikan oraz Josef Zima. Reszta autorów opublikowała po jednej pracy. Wśród nich byli znaczący w czeskim świecie książki i bibliotek teoretycy i praktycy jak Tobolka, Emler czy František Drtina.

W trzecim roczniku zaczęły pojawiać się przedruki z zagranicznych czasopism. Jedna z prac opowiadała o powstaniu i stanie obecnym bibliotek we Francji²³, kolejna o bibliotekarstwie duńskim²⁴. Inny tego typu artykuł to fragment książki *Early childhood* Margaret McMillan z 1900 r., dotyczącej edukacji dzieci²⁵. Zamieszczono też pracę na temat udostępniania książek w średniowiecznych bibliotekach, przedrukowaną z angielskiego pisma „The Library Association Record”²⁶.

Czasopismo było ilustrowane, co stanowiło niewątpliwie jego atut i, co podkreślano w opisach, „Česká osvěta, ilustrovaný list pro knihovnictví a lidovychovu”. Zamieszczano głównie zdjęcia bibliotek, zarówno gmachów, jak i wnętrz oraz wyposażenia. Pojawiały się plany pomieszczeń bibliotecznych. Warstwę ilustracyjną uzupełniały rysunki sprzętów bibliotecznych, na przykład pulpitów do czytania gazet czy regałów do eksponowania czasopism. W sumie w trzech rocznikach zamieszczono 37 rysunków i fotografii.

„Česká Osvěta” zamieszczała reklamy księgarń, wydawnictw, introliigatorów, a także anonse czasopism. Z ciekawostek warto wspomnieć reklamę urządzenia o nazwie Atom do usuwania kurzu, który, jak zaznaczono, stanowi duży problem w bibliotekach, muzeach, szkołach i archiwach. Na łamach pisma reklamowano także wydawnictwa własne. Živný polecał 1. rocznik pisma, swoją pracę *Veřejné knihovny ve Velké Britanii* z 1905 r. czy specjalny numer „Českej Osvěty” – *Návod ku katalogizaci*.

Kwestie bibliotekarskie na łamach „Českej Osvěty”

Zgodnie ze swoim podtytułem, „List věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání”, pismo zamieszczało materiały zarówno dotyczące bibliotekarstwa, jak i prace na temat edukacji społecznej w różnorodnych dziedzinach kultury. W numerze pierwszym znalazła się deklaracja programowa: „Cel naszego czasopisma jest oczywisty. [...]”

²³ Ch.V. Langloise, *Vznik a nynější stav knihoven ve Francii*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 10, s. 200–202.

²⁴ A.S. Steenberg, *Veřejné knihovny v Dánsku*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 93–95.

²⁵ M. McMillan, *Děti a literatura*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 106–109.

²⁶ G.A. Stephen, *O půjčování knih v středověkých knihovnách*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 9, s. 181–183.

W szczególności będzie śledzić cały rozległy ruch biblioteczny²⁷. Jakie więc konkretnie zagadnienia ze świata bibliotek znalazły miejsce na łamach pisma? Biblioteki publiczne, biblioteki szkolne, biblioteki naukowe i fachowe, ale też biblioteki ruchome (objazdowe) i historia bibliotek. Zagadnienia klasyfikacji, katalogowania, bibliografii i statystyka bibliotek. Czytelnictwo, także dzieci i młodzieży, oraz bibliofilstwo. Widać, że chciało ono pełnić rolę podręcznika dla bibliotekarzy oświatowych.

W periodyku ukazało się kilka artykułów na temat roli bibliotek we współczesnym świecie. Drtina opisał w trzech kolejnych numerach funkcje, jakie powinny pełnić biblioteki oświatowe, przywołując wzory amerykańskie i krajów europejskich²⁸. W słowach, charakterystycznych dla tamtej epoki, jak na dzisiejsze standardy górnolotnych, porównywał bibliotekę do „świątyni duszy”, w której wszyscy są sobie równi. Rzucił hasło „poprzez oświatę ku wolności”, które realizować powinny biblioteki. Podał przykłady księżnic wartych naśladowania. Podobny charakter miała praca Emlera, w którym przedstawił on rolę Osvětového svazu w rozwoju bibliotek powszechnych²⁹. Nakreślił też wyzwania, jakie stoją przed oddziałem bibliotecznym tej organizacji, zanim biblioteki czeskie dorównają angielskim i amerykańskim. Dont w tekście *Cíle a prostředky*³⁰ cytował Andrew Carnegie’go, który mawiał, że biblioteka jest kolebką demokracji. Ubolewał, że o ile szkoły istnieją już w każdej gminie, to nie można tego samego powiedzieć o bibliotekach. Najgorsza sytuacja jest na wsiach, co pokazały przytoczone dane statystyczne. A przecież nie ma innej drogi do stworzenia społeczeństwa obywatelskiego, niż poprzez książkę i bibliotekę.

Bardziej praktyczny wymiar miała praca *Rukověť knihovnictví*, podręcznik bibliotekarstwa³¹. Živný przedstawił między innymi Klasyfikację Dziesiątną Deweya (z tablicami symboli i indeksem), argumentując, że bez katalogów rzeczowych opartych na klasyfikacji nie można stworzyć nowoczesnej biblioteki, bo w masie książek gubi się nie tylko czytelnik, lecz także, mający służyć mu za przewodnika, bibliotekarz. Nie zabrakło wskazówek, jak korzystać z KDD. Z pewnością bardzo przydatny okazał się projekt regulaminu biblioteki, zamieszczony w 3. roczniku pisma³². W tekście dotyczącym urządzenia czytelní Dont podał bibliotekarzom

²⁷ [Od redakcji], „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 1.

²⁸ F. Drtina, *O veřejných čitárnách a knihovnách*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 3–4; nr 3, s. 34–36; nr 4, s. 53–55.

²⁹ J. Emler, *Nová perioda českého lidového knihovnictví*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 7, s. 127–129.

³⁰ J. Dont, *Cíle a prostředky*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 167–170.

³¹ L. J. Živný, *Rukověť knihovnictví*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 4 s. 55–65.

³² *Vzorný řád knihovny*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 3, s. 56–58.

garść konkretnych porad wraz z rysunkami regałów czy pulpitów odpowiednich do tego typu pomieszczeń³³.

Kwestia bibliografii pojawiła się w artykule Tobolki³⁴. Autor ubolewał, że dotychczas nie udało się stworzyć w Austrii bibliografii narodowej. Stwierdził, że nie można czekać, aż zrobią ją księgarze czy naukowcy. To państwo powinno przygotować oficjalną, urzędową bibliografię druków ukazujących się na terenie kraju, jak uczyniono to na przykład w Rosji. Inne problemy z zakresu prac bibliotecznych, omawiane na łamach pisma, to klasyfikowanie i katalogowanie dokumentów. Živný w cyklu prac dokonał przeglądu różnych systemów klasyfikacji, doskonale zdając sobie sprawę, jak zaniedbane są pod tym względem biblioteki, zwłaszcza oświatowe³⁵. Przedstawił też różnice między klasyfikacją nauk a klasyfikacją piśmiennictwa. Na koniec zaprezentował własny projekt klasyfikacji dziesiętnej, opartej na podziale nauk zaproponowanym przez Tomáša Garrigue Masaryka, późniejszego prezydenta niepodległej Czechosłowacji. Praca o katalogach, również autorstwa Živného³⁶, przyniosła pracownikom bibliotek niezbędne informacje typu: czym jest katalog, jaki jest cel jego tworzenia, jak powinien wyglądać katalog czasopism. Autor omówił też podstawowe elementy opisu katalogowego i przedstawił zasady katalogowania, podając przykłady prac „problematycznych”, na przykład almanachów czy prac pisanych pod pseudonimem. Inna rozprawa z tego zakresu to *Katalog titulovy*³⁷, w której przedstawiono zalety takiego katalogu. Wielu czytelników nie pamięta nazwisk autorów, łatwiej im przywołać tytuł poszukiwanej pracy, więc warto tworzyć katalogi tytułowe. Autor podał szczegółowe wytyczne dotyczące trudnych przypadków, gdy na przykład w bibliotece jest kilka książek o tym samym tytule.

Prezentacja zagranicznych bibliotek stanowiła ważną część pisma. Opisy ciekawych placówek były zamieszczane nie tylko we wspomnianym dziale *Zprávy a rozhledy*, lecz także w zasadniczej części czasopisma (część z nich w cyklu *Vynikající knihovny veřejne*). Czescy bibliotekarze i oświatowcy mogli poznać amerykańskie biblioteki, choćby w Vermont³⁸, a także angielskie z Londynu³⁹, Birmingham⁴⁰

³³ J. Dont, *O úpravě čítárny*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 6, s. 106–108.

³⁴ Z.V. Tobolka, *Rakouská bibliografie*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 1–2.

³⁵ L.J. Živný, *O tridení knih*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 10–13; nr 2, s. 30–32; nr 4, s. 73–78; nr 7, s. 148–150; nr 8, s. 165–171.

³⁶ Tenże, *Pravidla knihovny katalogisace*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 2, s. 27–30; 1906 nr 4, s. 71–72; nr 5, s. 92–94; nr 6, s. 111–115.

³⁷ F. Blažka, *Katalog titulovy*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 1, s. 11–12; nr 2, s. 22–26.

³⁸ L.J. Živný, *Vynikající knihovny veřejne*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 7, s. 132–133.

³⁹ Tenże, *Vynikající knihovny veřejne*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 6, s. 118–122.

⁴⁰ Tenże, *Veřejné knihovny v Birmingham*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 4–7; nr 3, s. 36–39.

czy Manchesteru⁴¹. W artykułach tego typu opisywano zwykle historię danej książki, jej funkcjonowanie, podawano statystyki czytelników, wypożyczeń i zbiorów, wspomniano o finansowaniu placówek i obowiązującym w danym kraju ustawodawstwie bibliotecznym. Z krajowych bibliotek równie dokładnie omówione zostały placówki w Brnie⁴² i w mieście Louny⁴³. Bardzo szczegółowo w kilku numerach opisano bibliotekę Uměleckoprůmyslového museum w Pradze⁴⁴, dużo miejsca poświęcono także innej praskiej bibliotece⁴⁵. Dla pracowników mniejszych bibliotek ciekawy mógł być artykuł *Vědecké a odborné knihovny na venkově*, relacjonujący sytuację bibliotek naukowych i fachowych na terenach wiejskich w Anglii i Czechach⁴⁶. W pracy *Knihovny pohyblivé ve Spojených Státech* przedstawiono też inny typ biblioteki⁴⁷. Autor zaczął od rysu historycznego ruchomych bibliotek, by potem, powołując się na amerykańskie doświadczenia, pokazać ich potencjał. W artykule znalazły się praktyczne porady, jak zorganizować objazdową biblioteczkę oraz zdjęcia i rysunki, ilustrujące zagadnienie. Z kolei Beneš przedstawił przenośne biblioteczki uczniowskie, porównując je do opisanych przez Živného bibliotek ruchomych⁴⁸. Chodziło o wymianę lektur szkolnych pomiędzy placówkami edukacyjnymi, by każdy uczeń miał szanse zapoznać się z odpowiednimi dziełami.

Ważny temat z punktu widzenia całego ruchu oświatowego to kwestia relacji między bibliotekami a szkołami. W drugim roczniku na łamach pisma zadebiutował cykl artykułów różnych autorów pt. *Knihovna a škola*⁴⁹, przynoszący diagnozę wzajemnych stosunków między tymi dwoma instytucjami, a raczej ich braku w większości wypadków. Redaktorzy w jednym z artykułów deklarowali, że chcą zbadać wpływ książki na dzieci.

⁴¹ Tenže, *Vynikající knihovny veřejné*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 5, s. 85–88.

⁴² F.V. Kolator, *O reorganizaci veřejné knihovny a čítárny v Brně*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 10, s. 196–198.

⁴³ F. Šrámek, *Veřejná knihovna a čítárna král. m. Loun*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 5–9; nr 2, s. 28–30.

⁴⁴ Z. Wirth, *Knihovna Uměleckoprůmyslové museum v Praze*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 3–5; nr 2, s. 25–28; nr 3, s. 58–60.

⁴⁵ J. Šach, *Akademická knihovna a čítárna v Praze*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 7, s. 144–148; nr 8, s. 163–164.

⁴⁶ L.J. Živný, *Vědecké a odborné knihovny na venkově*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 7 s. 137–142

⁴⁷ Tenže, *Knihovny pohyblivé ve Spojených Státech*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 174–184.

⁴⁸ V. Beneš, *Přenosné knihovny žákovské*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 184–187.

⁴⁹ „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 3, s. 49–51; 1906, r. 3, nr 2, s. 38–41; nr 3, s. 62–63; 1907, r. 3, nr 4, s. 82–83; nr 5, s. 104–105; nr 6, s. 130; nr 7, s. 154–156; nr 9, s. 200–202.

Rozważano kwestie funkcjonowania czytelni dla dzieci, przywołując dane z przeprowadzonych badań ankietowych.

W artykułach dotyczących czytelnictwa młodych ludzi⁵⁰ i literatury dla młodzieży⁵¹ autor zadawał pytania, jak powinna wyglądać książka dla młodzieży, jaka powinna być jej treść i forma? Podobne kwestie rozważał w kontekście czasopiśmiennictwa młodzieżowego. Przestrzegał przed patrzeniem na czytelnictwo jedynie przez pryzmat liczby wypożyczonych pozycji, bo ważne jest, co młodzi ludzie czytają, a nie tylko, ile. Radził, by czerpać z zagranicznych doświadczeń, skoro brak dobrych wzorców w kraju. Książka powinna przynosić nie tylko rozrywkę (w dodatku nie najwyższej jakości), lecz przede wszystkim naukę i wychowanie. Pokrewny temat, czytelnictwo w szkołach, podjął Beneš, podkreślając spoczywającą na placówkach oświatowych odpowiedzialność za zaszczepienie miłości do książki⁵². Z kolei praca Heinricha Wolgasta przyniosła informacje na temat spisów wartościowych książek młodzieżowych w krajach niemieckojęzycznych⁵³.

Cykl artykułów Zimy, *Z poznámek knihovníkových (Příspěvky k psychologii čtenáře)* miał opowiadać, zgodnie z podtytułem, o psychologii czytelnika⁵⁴. W tamtej epoce bibliopsychologia była nowym kierunkiem badawczym, więc wywody Zimy mogły być interesujące dla pracowników bibliotek. Jednak autor opisywał głównie swoje doświadczenia w roli bibliotekarza, nie dokonując zbyt wielu generalizacji. Zwrócił uwagę na fakt, że prawie wszyscy czytelnicy, zwłaszcza z mniejszych placówek, szukają w bibliotekach jedynie rozrywki. Trzeba im pokazać, że książka oferuje coś więcej, czyli naukę. Z nowinek bibliotekarskich w periodyku pojawiły się jeszcze problemy statystyki bibliotecznej⁵⁵. Autor przedstawił przykładową ankietę, a redakcja zaznaczyła, że uważa tę tematykę za bardzo ważną i zaprosiła czytelników do dyskusji.

W „Českej Osvěce” pojawił się też wątek miłości do книг. W tekście *Bibliofilství*⁵⁶ wyjaśniono czytelnikom, na czym polega ten ruch.

⁵⁰ H. Promyk, *Četba mládeže*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 6 s. 105.

⁵¹ Tenže, *K otázce literatury pro mládež*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 3, s. 43–45.

⁵² V. Beneš, *Četba v národních školách*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 3, s. 46–48.

⁵³ H. Wolgast, *Dnešní stav německého hnutí na prospěch vhodné četby pro mládež*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 2, s. 24–26.

⁵⁴ J. Zima, *Z poznámek knihovníkových*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 5, s. 89–92; nr 6, s. 109–110; nr 7, s. 134–135; nr 10, s. 198; H. Wolgast, *Dnešní stav německého hnutí na prospěch vhodné četby pro mládež*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 2, s. 21–24; 1907, r. 3, nr 7, s. 135–137; nr 8, s. 160–162.

⁵⁵ J. Chmelař, *Příspěvky k otázce knihovní statistiky*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 2, s. 32–33.

⁵⁶ J. Červený, *Bibliofilství*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 10, s. 195–197.

Podkreślono zalety pięknie i starannie wydanej książki, przywołano przykłady współczesnej czeskiej książki bibliofilskiej. Do tego nurtu można zaliczyć także pracę Františka Papírnika, któremu żal niszczących starych książek, bo przecież *habent sua fata libelli*⁵⁷.

Na łamach pisma poruszono problem cen książek⁵⁸. Były one zbyt wysokie, ze względu na marże księgarzy. A przecież książka zaspokaja potrzeby duchowe, powinna więc być łatwo dostępna, czyli tania. Nie można wypuszczać na rynek tylko drogich, luksusowych edycji. Kwestie finansowe, tym razem w kontekście budżetów małych bibliotek, Pelikan poruszył raz jeszcze⁵⁹. Zwłaszcza wiejskie biblioteki miały za mało środków na zakup książek. Autor namawiał czytelników, by regularnie „wietrzyli” swoje domowe księgozbiory i nie wahali się nieużywanych już pozycji przekazywać w darze bibliotekom. Stąd tytuł, będący jednocześnie apelem: *Nie żałujcie książek!*

Zakończenie

W latach, kiedy Živný wydawał opisywane czasopismo, angażował się także w wiele innych przedsięwzięć. Rozwijał kontakty międzynarodowe, korespondując z brytyjskimi i amerykańskimi bibliotekarzami, m.in. z Melvilem Deweyem. Propagował klasyfikację dziesiętną, dążył do utworzenia instytutu bibliograficznego i stworzenia bibliografii narodowej. Chciał zorganizować system kształcenia bibliotekarzy i walczył o uchwalenie ustawy bibliotecznej⁶⁰. Te problemy znalazły odbicie na łamach „Českej Osvěty”. Analiza zawartości pisma pokazała, że Živný starał się pracownikom książki przekazać wiedzę o prowadzeniu bibliotek, bo przecież w tamtej epoce biblioteki oświatowe zwykle były prowadzone przez osoby bez żadnego wykształcenia zawodowego (pierwsze kursy bibliotekarskie w Czechach pojawiły się dużo później, dopiero w 1918 r., zorganizowane przez Živného⁶¹). Bibliotekarzami byli nauczyciele, urzędnicy, czasem literaci, często z poczuciem misji, za to bez doświadczenia bibliotekarskiego. „Česká Osvěta” miała ambicję stać się ich podstawowym źródłem informacji. I sądząc z analizy zawartości periodyku, była nim, jako że znacząca

⁵⁷ F. Papírník, *Nad starou knihou*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 8, s. 159–160.

⁵⁸ J. Pelikan, *Zlevnete pekne knihy*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 4, s. 68–71.

⁵⁹ Tenże, *Nelituje knih!*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 91–93.

⁶⁰ Na łamach swego pisma przedstawił projekt ustawy regulującej tworzenie i utrzymywanie bibliotek publicznych, wzorowany na prawie angielskim. Por. L.J. Živný, *Návrh zákona, jímž se upravuje zřizování a udržování veřejných knihoven v obcích království Českého*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 4, s. 69–71.

⁶¹ L. Skolkova, *Ladislav Jan Živný*, „Ikaros” 2005, r. 9, nr 9, [on-line:] <https://ikaros.cz/ladislav-jan-zivny> – 19.06.2025.

część prac w trzech pierwszych rocznikach, jak już wspomniano, miała charakter bibliotekoznawczy⁶².

Bohuslav Koutník, uczeń i współpracownik Živného stwierdził: „Powinniśmy jasno zdać sobie sprawę, że w każdym geście, którym bibliotekarz biblioteki publicznej wręcza czytelnikowi wypożyczoną książkę, odbija się myśl i dzieło Živného”⁶³. Trudno o lepsze podsumowanie dokonań twórcy „Českej Osvěty” na polu bibliotekarstwa publicznego.

Bibliografia

Źródła

- [Od redakcji], „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 1.
 [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1904, r. 1, nr 4, s. 65.
 [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1906, r. 2, nr 10.
 [Od redakcji], „Česká Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 86.
 Beneš V., *Četba v národních školách*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 3, s. 46–48.
 Beneš V., *Přenosné knihovny žákovské*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 184–187.
Biografický slovník českých zemí, Praha 2019.
 Blažka F., *Katalog titulovy*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 1, s. 11–12; nr 2, s. 22–26.
 Červený J., *Bibliofilství*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 10, s. 195–197.
 Chmelař J., *Príspevky k otázce knihovni statistiky*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 2, s. 32–33.
 Dont J., *Cíle a prostředky*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 167–170.
 Dont J., *O úpravě čítárny*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 6, s. 106–108.
 Drtina F., *O veřejných čítárnách a knihovnách*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 3–4, nr 3, s. 34–36, nr 4, s. 53–55.
 Emler J., *Nová perioda českého lidového knihovnictví*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 7, s. 127–129.
 Kolator F.V., *O reorganisaci veřejné knihovny a čítárny v Brně*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 10, s. 196–198.
 Kubíček J., *Vznik Československa a prvního knihovnického zákona z roku 1919*, „Knihovna: knihovnická revue” 2018, nr 29 (2), s. 33–50.
 Langloise Ch.V., *Vznik a nynější stav knihoven ve Francii*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 10, s. 200–202.
 McMillan M., *Děti a literatura*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 106–109.
 Památník národního písemnictví. Literární archiv. Fond Ladislava Jana Živného, Z-F 159; Z-F 160 – zasób dot. „Českej Osvěty”.

⁶² Por. J. Kubíček, *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*, Brno 2019, s. 105.

⁶³ B. Koutník, *Sedmsátka Jana Ladislava Živného*, „Časopis Československých Knihovníků” 1942, r. 21, nr 1 s. 7.

- Papirnik F., *Nad starou knihou*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 8, s. 159–160.
- Pelikan J., *Nelituje knih!*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 91–93.
- Pelikan J., *Zlevnete pekne knihy*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 4, s. 68–71.
- Promyk H., *Četba mládeže*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 6, s. 105.
- Promyk H., *K otázce literatury pro mládež*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 3, s. 43–45.
- Šach J., *Akademická knihovna a čítárna v Praze*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 7, s. 144–148; nr 8, s. 163–164.
- Šrámek F., *Veřejná knihovna a čítárná král. m. Loun*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 5–9; nr 2, s. 28–30.
- Steenberg A.S., *Veřejne knihovny v Dánsku*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 5, s. 93–95.
- Stephen G.A., *O půjčování knih v středověkých knihovnách*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 9, s. 181–183.
- Tobolka Z.V., *Rakouská bibliografie*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 1–2.
- Vzorný řád knihovní, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 3, s. 56–58.
- Wirth Z., *Knihovna Uměleckoprůmyslové museum v Praze*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 3–5; nr 2, s. 25–28; nr 3, s. 58–60.
- Wolgast H., *Dnešní stav německého hnutí na prospěch vhodné četby pro mládež*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 2, s. 24–26.
- Zima J., *Z poznámek knihovníkových*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 5, s. 89–92; nr 6, s. 109–110; nr 7, s. 134–135; nr 10, s. 198–200; 1906, r. 3, nr 2, s. 21–24; 1907, r. 3, nr 7, s. 135–137; nr 8, s. 160–162.
- Živný L.J., *K programu České Osvěty*, „Česká Osvěta” 1908, r. 4, nr 1, s. 21–22.
- Živný L.J., *Knihovny pohyblivé ve Spojených Státech*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 9, s. 174–184.
- Živný L.J., *Moderní knihovna*, Praha 1928.
- Živný L.J., *Návrh zákona, jímž se upravuje zřizování a udržování veřejných knihoven v obcích království Českého*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 4, s. 69–71.
- Živný L.J., *O tridení knih*, „Česka Osvěta” 1906, r. 3, nr 1, s. 10–13; nr 2, s. 30–32; nr 4, s. 73–78; nr 7, s. 148–150; nr 8, s. 165–171.
- Živný L.J., *Pravidla knihovní katalogisace*, „Česka Osvěta” 1905, r. 2, nr 2 s. 27–30; 1906, nr 4; s. 71–72; nr 5, s. 92–94; nr 6, s. 111–115.
- Živný L.J., *Rukověť knihovnictví*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 4 s. 55–65.
- Živný L.J., *Vědecké a odborné knihovny na venkově*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 7, s. 137–142.
- Živný L.J., *Veřejné knihovny v Birmingham*, „Česka Osvěta” 1904, r. 1, nr 1–2, s. 4–7; nr 3, s. 36–39.
- Živný L.J., *Vynikající knihovny veřejne*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 7, s. 132–133.
- Živný L.J., *Vynikající knihovny veřejne*, „Česka Osvěta” 1906, r. 2, nr 5, s. 85–88.
- Živný L.J., *Vynikající knihovny veřejne*, „Česka Osvěta” 1907, r. 3, nr 6, s. 118–122.

Opracowania

- Brožová K., *Fenomén českých knihoven v osmičkovém roce – knihovna NIPOS*, Pro kulturu, 2.01.2019, [on-line:] <https://www.pro-kulturu.cz/fenomen-ceskych-knihoven-v-osmickovem-roce-knihovna-nipos-1/> – 29.06.2025.
- Cejpek J., Činčera J., Hlaváček I., Kneidl P., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.
- Cejpek J., *K významu a pojetí dějin knihovnictví*, [w:] *Knihovna*, Praha 1957, s. 118–125.
- Cejpek J., *Ladislav Jan Živný*, „Bulletin SKIP” 2002, r. 11, nr 2, [on-line:], <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:ae2acda0-4967=11-8e946-a005056825209-?page-uuid:5eb8a3c0-496a-11e8-ab92-5ef3fc9ae867> – 29.06.2025.
- Gaca-Dąbrowska Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2007.
- Koutník B., *Sedemsetka Jana Ladislava Živného*, „Časopis Československých Knihovníků” 1942, r. 21, nr 1, s. 1–7.
- Kubíček J., *České knihovnické časopisy dříve a dnes*, [w:] *Kniha ve 21. století 2014. Sborník z 10. konference, konané ve dnech 5. a 6. 2. 2014 v Opavě*, red. L. Foberová, J. Lidmila, Opawa 2014, s. 100–107.
- Kubíček J., *Dějiny veřejných lidových knihoven v českých zemích*, Brno 2019
- Łuszpak A., *Library and book studies journals of the first half of the twentieth century within the Czech lands*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2023, t. 17, nr 4, s. 741–756.
- Sborník věnovaný oslavě L.J. Živného*, red. B. Koutník, Praha 1935.
- Skolkova L., *Ladislav Jan Živný*, „Ikaros” 2005, r. 9, nr 9, [on-line:] <https://ikaros.cz/ladislav-jan-zivny> – 19.06.2025.
- Toch von J., *Styky L.J. Živného s knihovnictvím anglickým a americkým*, „Časopis Československých Knihovníků” 1933, t. 12, nr 1–2, s. 43–60; 1936, t. 14, nr 4–5, s. 124–146.
- Włodarczyk J., *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, Łódź 1988.
- Živný L.J., *Deset let veřejných knihoven a co předcházelo*, „Časopis Československých Knihovníků” 1928, t. 7, nr 4, s. 145–161.
- Živný L.J., *O hodnotě zkušebního materialu v bibliopsychologii*, „Časopis Československých Knihovníků” 1927, r. 6, nr 10, s. 177–186.
- Živný L.J., *Veřejné knihovny ve Velké Británii*, Praha 1905.
- Živný L.J., *Veřejné knihovny*, „Česká škola”, 1904–1905, r. 4, nr 15, s. 244–246, nr 17, s. 259–262.
- Živný L.J., *Veřejné knihovny, jejich vývoj a správa*, Smíchov 1919.
- Zpravy*, „Knihy” 1920 nr 4–5, s. 5.

Streszczenie

W Czechach na początku XX w. zaczęło formować się nowoczesne bibliotekarstwo. Znaczącą rolę w tym procesie odegrał L.J. Živný, jedna z najważniejszych postaci w dziejach czeskiego bibliotekarstwa, który propagował angielskie i amerykańskie wzorce bibliotek publicznych, między innymi na łamach czasopisma „Česka Osvěta”. Pismo to, zasadniczo poświęcone organizacji kształcenia powszechnego, miało również charakter bibliotekoznawczy, zwłaszcza przez kilka pierwszych lat swego istnienia, na co wskazuje jego podtytuł w tym okresie: „Česka Osvěta. List věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání”. W artykule zaprezentowano twórcę pisma, autorów, strukturę i inne elementy formalne. Poruszono też kwestię tematyki tego periodyku, jako że stanowił on ważne źródło informacji dla pracowników bibliotek.

Słowa kluczowe: „Česka Osvěta”, J.L. Živný, bibliotekarstwo publiczne, lata 1904–1907, ziemie czeskie

Concepts of public librarianship in the early volumes
of the journal *Česka Osvěta*

Abstract

In the early 20th century, modern public librarianship began to emerge in the Czech lands. A key figure in this development was J.L. Živný, one of the most prominent individuals in the history of Czech librarianship, who actively promoted British and American models of public library service. He disseminated these ideas, among other venues, through the journal *Česka Osvěta*. Although primarily focused on the organization of public education, the journal also had a distinct library science orientation, particularly during its initial years—a fact underscored by its subtitle at the time: „Česka Osvěta. List věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organisaci lidového vzdělání”. This article examines the journal’s founder, contributors, structure, and formal characteristics, and analyzes its thematic scope. As a professional platform, *Česka Osvěta* served as a significant source of information for library practitioners and played an important role in shaping the discourse on public librarianship in early 20th-century Czech society.

Keywords: *Česka Osvěta*, J.L. Živný, public librarianship, 1904–1907, Czech lands